

O falešných přátelích

LENKA
KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Faux amis du traducteur – falešní přátelé překladatele. Tento obrat poprvé použili v roce 1928 francouzští lingvisté Maxime Koessler a Jules Derocquigny v knize určené primárně překladatelům z angličtiny. Označili jím zrádná slova, která vypadají ve dvou jazycích podobně či dokonce stejně, ale znamenají něco jiného. Trefné spojení se ujalo, takže také v angličtině se dnes těmto slovům říká *false friends*.

Nejedná se ani tak o případy, kde ke shodě došlo náhodou. Nelze očekávat, že by německé *dort* (tam) znamenalo totéž, co *dort* v češtině, stejně jako anglické *plot* (zápletky) nemá nic společného s naším plotem. Falešní přátelé jsou zrádnější: spíš se jedná o slova z téhož latinského či řeckého základu, která původně stejný význam měla. Zkušenost nám říká, že se minimálně ze tří čtvrtin můžeme na stejný význam těchto slov spolehnout: informace, komunikace, biologie, anestezie, video... Však na tom také stojí odborná terminologie většiny oborů. Právě v tom však spočívá úskalí – na podobnost nelze spoléhat stoprocentně. Jaké je rozčarování začátečníka, když zjistí, že v angličtině *actually* = ve skutečnosti; *eventually* = nakonec; *sympathetic* = soucitný; *preservative* = konzervační látka a *gymnasium* = tělocvična.

Někdy se zdá, jako by se význam v různých jazycích odchýlil natolik, až vyjadřuje pravý opak. Hezkým příkladem je anglické slovo *concurrency*.

Jak může k takovému rozštěpení významu dojít? Tak třeba právě u zmíněného gymnázia šlo o prostor, kde se cvičilo tělo, avšak také ho ke shromážděním využívali filozofové a rétoři. Do některých jazyků si slovo přineslo odkaz na funkci vzdělávací, zatímco do angličtiny pronikla funkce tělovýchovná. To je i případ ruského *užasnýj* (strašný, hrozný) a českého *úžasný*, kde si z citového posvátné bázně a ohromení, v němž stáli dávní předkové před bohy či živly, vzal každý jazyk něco trochu jiného.

Často se slovo v jazyce usídli jen v určitém významovém odstínu, například české *vizita* označuje návštěvu zcela specifického druhu. Jindy odstínění spočívá v citovém zabarvení. *Ignorant* mívá v angličtině neutrální význam „neznalý, nevědoucí“. V češtině jde významově o totéž, ovšem když jeden amatérský tvůrce filmových titulků přeložil větu „I sing to the ignorant“ (Zpívám nevědoucím) slovy „Zpívám ignorantovi“, nebylo to úplně ono.

Někdy se dokonce zdá, jako by se význam v různých jazycích odchýlil natolik, až vyjadřuje pravý opak. Hezkým příkladem je anglické slovo *concurrency*, které znamená shoda, souhlas. Na první pohled to vypadá, že naše konkurence znamená přesný opak, tedy soutěž, soupeření. Když si však uvědomíme, že původní význam latinského slova je „souběh“, je zřejmé, že konkurent je ten, kdo působí ve stejném oboru souběžně s námi.

Zrada někdy číhá i na úrovni celé fráze. Když vezmeme opět filmové titulky, marně čekám, kdy větu „Why don't we go to the cinema?“ konečně uvidím přeloženou správně jako „Co kdybychom šli do kina?“ a ne „Proč nejdem do kina?“ Člověk by sice myslel, že to tvůrce titulků bude divné, ale dá se to pochopit. Někteří falešní přátelé jsou prostě velmi rafinovaní.

Hojení ran

STANISLAV
KOMÁREK
biolog a filozof

VĚDECKÁ LEKCE

Je každému banálně známou pravdou, že náš organismus má značnou schopnost reparace – odřené koleno se zahojí, rozříznuté bříško prstu roste. Moderní medicína má autoreparační snahy našeho organismu tendenci podceňovat a dělat za něj pokud možno všechno sama, jako hyperprotektivní rodič za dítě, či ještě spíše automechanik za osobní vůz, jemuž se rozbitý motor také sám nevyhojí.

Celá řada živočichů má sebeparační tendence mnohem větší, než jaké známe z vlastní zkušenosti. U obratlovců asi vedou olci a mloci: doroste jim uživatelná noha nebo ocasek, ba i vyloupnuté oko – kam se na ně hrabeme (i u lidí se však občas projevuje tendence vytvořit po odříznutí posledního článku prstu na tom předchozím aspoň rudimentární nehtík, článek sám ale už nedoroste). A co teprve takové ploštěnky – těm doroste i uživatelná hlava, něco, o čem se mlokům ani nesní. Že snadno regenerují rostliny, kdy z kousku stonku či kořínku, ba i listu u mnohých dopěstuje celou, je známo zahradníkům už po věky.

Nejen země a města, ale i celé národy mají schopnost opět zregenerovat – někdy srovnatelnou s jinak nedostižnými ploštěnkami

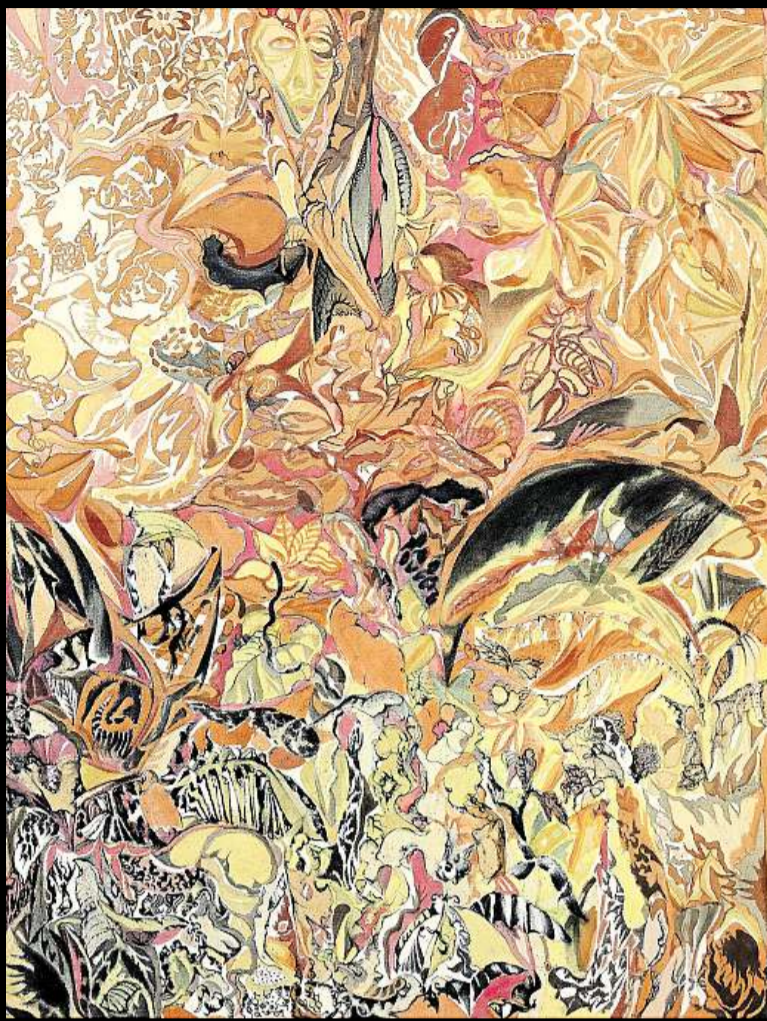

Celý fenomén je ale mnohem obecnější a vyskytuje se v anorganickém světě i nejrůznějších komplexních společenstvích, včetně lidského. Už Louis Pasteur pozoroval, že poškozené krystaly vložené zpátky do „matečného louhu“, tedy roztoku téže látky, se po čase samy od sebe „zhojí“. Vypálíme-li malou část pralesa, poměrně rychle se mýtina zase zacelí, vypálíme-li jej ovšem velkoplošně, už se do původní podoby vrátí sotva.

A co teprv lidský svět! Kolikrát už se rozvrátila a zase „zvetila“ za posledních pět tisíc let třeba společnost egyptská nebo mezopotamská! Je ovšem pravda, že kdyby některý z faraonů Staré říše dnes přišel do svého bývalého království, sotva by poznal, že je ve vlastní zemi: města vypadají zcela jinak, jazyk a písmo také, ba i většina plodin na polích a v zahradách se změnila – snad jen ten Nil by jej nenechal na pochybách.

V roce 1945 se zdálo, že se válkou zničené Německo už nikdy nevzpamatuje a je ztraceno navěky. Dnes jsou opět Berlín, Frankfurt i Hamburk na svých místech, byť vypadají výrazně jinak a po vstupu řekněme do pekařství se nezdraví „Heil Hitler!“ ale „Guten Tag!“. I množství druhů chleba by asi pamětníka překvapilo.

Nejen země a města, ale i celé národy mají schopnost opět zregenerovat, někdy srovnatelnou s už zmíněnými ploštěnkami. Pobaltské národy poté, co se jejich země přehnalová sovětská, nacistická a opět sovětská moc, přišly téměř o celou svou intelektuální elitu – za dalších padesát let kupodivu zase zregenerovala, jako odříznutá hlavička. U nás se po Bílé hoře událo vlastně totéž, jen celá vzpomínka leží hlouběji v minulosti a restituice trvala déle. Například třeba někdejší britský pokus vyvážit těžké kriminálníky do Austrálie ukázal, že ani „temný“ pól společnosti nelze vyhubit – přestupníci se tam kdysi v dále začali měnit ve společnost normálně funkční, zatímco doma „vstali noví kriminálníci“. Svět se v malém i velkém samoopravuje.

GALERIE

Vchází do chrámu. Tisíce zvuků a vůní. Sám uprostřed cest. Do hlubin pralesa.

Obraz Otty Plachta *Očekávání v pralesě* je součástí výstavy *Paralelní světy*. Výstava je otevřena do 30. října v Egon Schiele Centru v Českém Krumlově.

Židé brexit nevítají

Osobní výběr ze světového tisku

Od referenda o britském vystoupení z Evropské unie uběhly už téměř dva měsíce a světová média se nepřestávají zabývat nejen budoucím scénářem vyjednávání mezi Londýnem a Bruslem, ale i nezamýšlenými dopady brexitu, které jsou mnohdy překvapující. Vedou třeba i k tomu, že se lidé začínají zabývat pohnutou historií svých rodin, jak je tomu v případě britských Židů.

Dokud si Británie neodhlasovala odchod z EU, 35letý Philip Levine nikdy o svém židovství nepřemýšlel. Jak ale píše deník *New York Times*, nyní se britský rodák, žijící v Londýně, rozhodl, stejně jako někteří jeho příbuzní, udělat dříve nepředstavitelné: požádat o německé občanství. Levine využil článek 116 zákona z roku 1949, který nárokuje německé občanství všem občanům, kterým ho nacisté z politických, rasových nebo náboženských důvodů v letech 1933 až 1945 odebrali. Právo na německé občanství ale mají i jejich potomci, tedy i pan Levine. A není ani zdaleka sám. Od referenda se už na německé velvyslanectví v Londýně obrátilo 400 lidí, kteří si přáli získat občanství pomocí výše zmíněného článku.

Zájem o německé občanství projevil i Michael Newman, šéf londýnské Asociace židovských uprchlíků. „Nepamatuji se, že bych kdy v 75leté historii asociace slyšel o žádostech o německé občanství,“ prohlásil s tím, že za to může právě brexit. Získání druhého pasu by britským Židům umožnilo volně cestovat, pracovat i žít kdekoli na území (budoucí) sedmadvacitky.

Mladí britští Židé se už navíc na Německo dívají pozitivně a jsou přesvědčeni, že už učinilo pro vyrovnání s minulostí dost. Philip Levine, který se živil jako umělec, má v Německu spoustu přátel. Dlouho se doma na rodinnou minulost neptal, když mu pak ale teta ukázala německý pas jeho dědečka s velkým písmem

MILAN
ROKOS
redaktor LN

ROZCESTNÍK

Autor upozorňuje na dvojnáznost článku 50. Ten totiž neurčuje podmínky, za nichž může země Unii opustit, ale jen stanoví proces, který jí k tomu má dovést.

J, začal pátrat po rodinné historii. A zjistil, že má nárok na německé občanství: „Chci to udělat nacistům natruc,“ říká nyní o svém rozhodnutí.

Další ze zájemců o německé občanství Thomas Harding získal k Němcům pozitivní vztah, když se začal setkávat s obyvateli vesnice, v níž jeho rodině vrátili nacisty zabavený dům. Dalším impulzem byla pak chvíle, kdy Německo přijalo tisíce syrských uprchlíků: „Myslím, že to bylo neuvěřitelně odvážné, těžké, kontroverzní, ale správné rozhodnutí,“ myslí si.

I po rozvodu se Britové a Evropská unie budou muset naučit žít spolu, píše francouzský deník *Les Échos*, který tento týden informoval o studii bruselské neziskovky VoteWatch. Ta vychází z předpokladu, že britská ekonomika bude potřebovat uchovat si vazby se svými evropskými sousedy. Jak to ale udělat, aby bru-

selská politika nešla proti britským zájmům? Jedině pomocí tradičních spojenců, které studie rozdělila podle toho, zda jde o spojení mezi členskými státy, nebo v Evropském parlamentu, tedy mezi politickými stranami.

Do první skupiny patří Dánsko, Švédsko a Nizozemsko, které vesměs sdílejí britský ekonomický pohled a jsou i proti přemíře regulací. Britští diplomaté by prý tedy měli pracovat na dalším upevnění vztahů s těmito státy. Problém však podle VoteWatch je, že zmíněná trojice zemí se často při hlasování v Radě ministrů ocitá spíše v menšině a jen těžko vytváří účinné koalice.

Podobně složitá je i pozice vládních torů v europarlamentu. Jejich největším spojencem jsou polští konzervativci ze strany Právo a spravedlnost (PiS). Ani oni nejsou vzhledem k svému euroskepticismu stranou, která by měla v Bruselu a Strasburku významný vliv. I tak ale autoři studie očekávají prudký nárůst komunikace a iniciativ směřující z ostrovů do Skandinávie a Nizozemska.

Nástrahy „rozvodového řízení“ mezi Unii a Británií pak v komentáři pro deník *Financial Times* popisuje Richard Thaler. Autor upozorňuje hlavně na dvojnáznost článku 50 Lisabonské smlouvy. Ten neurčuje podmínky, za nichž může země Unii opustit, ale jen stanoví proces, který jí k tomu má dovést – tedy maximálně dva roky trávající vyjednávání.

Vágní pravidla tak mají dva nezamýšlené dopady: dovolila stoupencům brexitu vyvolat nereálné naděje a vytvářejí dlouhé období nejistoty. Vzhledem k tomu, že britští voliči nemohli na základě chybějících detailů vědět, co po brexitu nastane, je podle Thalera žádoucí dát jim ještě další šanci, ať už v parlamentu, nebo opakovaném referendu. „Zkrátka, brexit by neměl znamenat okamžitý brexit,“ uzavírá.